

החלת קדושת הקרבן במנחות ובזבחים

המשנה במנחות עוסקת בפדיון מנחות, ובשינוי שחל בעקבות קידוש בכלי¹:

המנחות והנסכים שנטמאו: עד שלא קדשן בכלי - יש להם פדיון. משקדשו בכלי - אין להם פדיון.

אמנם סוגיית הגמרא מכריזה על דין זה: "פשיטא! קדושת הגוף נינהו!" (ק:), אבל הדבר נכון רק ביחס לקביעה שאין להם פדיון לאחר שקידשו בכלי, אך לפני שהמנחה והנסכים הושמו בכלי - אין לו קדושת הגוף והם ניתנים לפדיון. בכך יש חידוש גדול, בשל הידוע לנו מדיני זבחים: קדושת הגוף חלה על זבחים מרגע שבעל הקרבן הקדיש אותם בפיו, ומרגע זה ניתן לפדותם רק במקרה ונוצר בהם מום, אבל אם נשאר בתמימותם - אין להם פדיון. לעומת זאת, ניתן לפדות מנחות בעודן תמימות - בלי שתארע להן שום תקלה - עד שעת הכנסתן לכלי שרת. יש לדון בשוני שבין זבחים למנחות; מדוע מועד חלות קדושת הגוף על כל אחד מהם שונה?

'חיסרון מעשה' בדרך להקרבה

בפירוש המיוחס לראב"ד מופיע ניסיון לענות על שאלה זו:²

ואגב גררא נפרש מאי שנא בהמה מקטורת ומנחות: בהמה כשאדם מקדשה - לאלתר היא קדושת הגוף, וקטורת ומנחות לא הויין קדושת הגוף עד דמקדישו בכלי...

יש לומר דהיינו טעמא דבהמה לאלתר קדשי קדושת הגוף - משום דלאלתר ראו להקרבה, ואינה מחוסר מעשה רבה אלא שחיטה בלבד. אבל קטורת מחוסרת

1 פי"ב מ"א.

2 פירוש הראב"ד, תמיד כה: ד"ה ותני בפרק קמא דשבועות.

מעשה רבה - כגון כתישה, ומנחות - בלילה. על כן לא קדשי קדושת הגוף בפה, אלא בכלי שרת דוקא.

המיוחס לראב"ד תולה את ההבדל בין זבחים למנחות, בכך שבליילה וכתישה נחשבות כ'מעשה רבה' בעוד שחיטה אינה מוגדרת כך. עדיין, יש מקום לברר מהו באמת ההבדל מבחינה זו בין שחיטה לבין בלילה וכתישה: לכאורה שחיטה היא פעולה המעכבת את הקרבת הקרבן, מה שאין כן לגבי בלילה, לדוגמה, שאינה מעכבת את המנחה!³ במה גרועה שחיטה מבלילה וכתישה?

אכן, מספר בעיות עולות עם הבנת דברי המיוחס לראב"ד כפשוטם - המקדש דוד והגרי"ז מקשים על גישה זו מכמה כיוונים:⁴

1. מנחה בבמה: לדעת הסובר שיש מנחה בבמה⁵ יש להבין מדוע אין קדושת הגוף חלה עליה משעת הקדשה בפה, הרי אין כלי שרת בבמה,⁶ וממילא גם אין מעשה נוסף - כבלילה וכתישה - לאחר הקדשתה!⁷
2. נסכים ולבונה: במשנה במנחות הוזכרו גם נסכים ולבונה,⁸ שאין להם

3 רמב"ם, הלכות מעשה הקרבנות פי"ג ה"א.

4 מקדש דוד, קדשים, סימן ג' אות ח'; חידושי הגרי"ז על הרמב"ם, במכתבים בסוף הספר (פא: בדפי הספר). שמעתי שהמכתב נשלח לרב יחזקאל אברמסקי, בעל ה'חזון יחזקאל', שהעלה את תירוצו של המפרש בתמיד. קטע דומה נמצא בשיעורי הגרי"ז על נזיר (כו:), שם הבנתו בפסוק מפרשת בחקותי (שיובא להלן בהמשך העיון) מתקרבת להבנה שלנו.

5 זבחים קיט:.

6 משנה, זבחים פי"ד מ"י.

7 המקדש דוד והגרי"ז מתלבטים כיצד ובאיזה שלב חלה קדושת הגוף על מנחה המוקטרת בבמה. אחת מהאפשרויות היא שהעבודה מהווה תחליף לקדושת כלי. נדון בהצעה זו בהמשך.

8 אמנם באותה המשנה לא מפורש שלבונה טעונה קידוש כלי, אך הרמב"ם בהלכות איסורי מזבח (פ"ו ה"ד-ה) פוסק כן במפורש, ויעויין בלחם משנה שם (ד"ה במה דברים) שדן בדבריו. לכאורה מוכח כשיטת הרמב"ם מהסוגיה במנחות (ז): המשווה בין לבונה למנחות בנוגע לאופן קידושן: "מקדשין מנחה בכלי שעל גבי קרקע, שכן מצינו בסידור בויכין". הגמרא מוכיחה מדיני לבונה לדיני החלת הקדושה במנחות, אך אם לבונה קדושה בקדושת

החלת קדושת הקרבן במנחות ובזבחים

פדיון רק לאחר קידושם בכלי, וזאת למרות שהם אינם מחוסרי מעשה בין הקדשתם להקרבתם.

נראה להסביר, כי למרות ששחיטה מבחינות רבות היא באמת 'מעשה רבה' – הרי שהיא אינה מעצבת או יוצרת את החפץ. יש כאן בהמה לפני השחיטה, ויש כאן בהמה לאחר השחיטה. לעומת זאת, הבלילה, הכתישה וההנחה בכלי שרת מעצבות ומגדירות את המנחה כמנחה ואת הקטורת כקטורת.⁹ לפי הסבר זה לדברי המפרש בתמיד, יתורצו גם קושיות הגרי"ז והמקדש דוד: גם מנחה בבמה עדיין טעונה גיבוש זהות כיחידה אחת לאחר הקדשתה, ואכן צריך לחפש את האלטרנטיבה המתאימה לכלי שרת בבמה; אף לגבי נסכים ולבונה ניתן לומר שהם טעונים הגדרה כיחידה אחת, למרות שאין בהם מעשה נוסף לאחר הקדשתם.

יצירת המנחה על ידי הנחתה בכלי שרת

דוגמה לעיצוב המנחה על ידי הנחתה בכלי מצאנו בגמרא בחגיגה (כג): העוסקת בטמא שנוגע בקודש:

הכלי מצרף מה שבתוכו – לקדש, אבל לא לתרומו. מנא הני מילי? אמר רבי חנין: דאמר קרא 'כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת': **הכתוב עשאו לכל מה שבכף – אחת.**

ההנחה בכף מגדירה את היחידה כאחת. לפני ששמו את הקטורת והמנחה

הגוף כבר עם הקדשתה בפה כזבחים, אין מקום להוכיח ממנה למנחה שמתקדשת בקדושת הגוף רק משלב ההנחה בכלי שרת. ויעויין בקרן אורה (מנחות ק: ד"ה ותו פריך). שהציע שלבונה אינה נפדית קודם לקידוש כלי מפני שאין היכי תמצוי שתטמא, וקיימא לן שקדשים טהורים אינם נפדים אפילו אם קדושתם קדושת דמים בלבד.

9 יש להתלבט אם זוהי באמת כוונת המפרש בתמיד. לדעתי הדברים ראויים להיאמר בכל מקרה. בספר 'מנחת אברהם' (עמוד תנ"ח) מובא כי ר' מאיר שמחה הכהן מדווינסק, בעל האור שמח, כתב למחבר הספר זרע אברהם הסבר דומה לזה. בספר 'זרע אברהם' עצמו לא מצאתי התייחסות למכתב זה.

בכלי שרת - מדובר בכמות גדולה של חומר בלתי מוגדר, והטמא הנוגע בחלקו מטמא את מקום מגעו בלבד. אין מה שיקשור את פירוורי החומר אלו לאלו. אבל לאחר הנחת המנחה והקטורת בכלי - יש כאן 'יצירה' הלכתית אחת ומגובשת. למרות שעדיין מבחינה פיזית החלקים אינם מחוברים ביחד, הם כבר מוכרים כיחידה אחת, והנוגע בחלקה מטמא גם את החלקים האחרים. אכן, הגמרא בהמשך (כד) מקשרת בין שני הדינים:

דאורייתא: צריך לכלי - הכלי מצרפו, שאין צריך לכלי - אין כלי מצרפו.

אם כן, דין צירוף בכלי לעניין טומאה מדאורייתא תלוי בכך שהחפץ מתקדש דווקא בכלי שרת.¹⁰ רק דבר כמו מנחות, הזקוק לקידוש כלי - הכלי מועיל לצרפו להיות יחידה אחת.

ניתן להביא סוגיות נוספות המצביעות על הכיוון שהצענו, כי הכלי מעצב ומגבש את המנחה כיחידה אחת. המשנה במנחות (פ"ג מ"ה) קובעת:

עשרון - מיעוטו מעכב את רובו. היין - מיעוטו מעכב את רובו. השמן - מיעוטו מעכב את רובו.

והגמרא (כו.) מסבירה:

עשרון - מיעוטו מעכב את רובו, מאי טעמא? אמר קרא 'מסלתה': שאם חסרה כל שהוא - פסולה.

הגמרא אומרת שישנו לימוד מיוחד לכך שבעשרון לא נוהג דין 'רובו ככולו'. אבל הדבר תמוה: דין 'רובו ככולו' נאמר רק ביחידה שלמה, ומפורסם בשם

10 יעויין ברש"ש על הגמרא במנחות (ק: ד"ה פרק יב במשנה), שהציע שכל דבר הטעון קידוש כלי - אינו קדוש אלא בכלי, וזאת בניגוד לבהמה ולעופות, שאינם צריכים קידוש כלי - ולכן לכלי אין תפקיד מהותי בתהליך הקרבתם, וממילא קדושים כבר מרגע הקדשתם בפה. הדבר קצת קשה אם נאמץ את שיטת הראשונים הסבורים שסכין הוא כלי שרת, ואולי גם שגופו של כהן במליקה נחשב לכלי שרת (עסקנו בעניינים אלו בהרחבה בעיון 'קידוש בכלי שרת' עמ' 245).

החלת קדושת הקרבן במנחות ובזבחים

הגר"ח שאין דין רובו ככולו בכמויות:¹¹ אדם אינו יוצא ידי חובה באכילת רובו של כזית מהמצה, ואין טבילה כשרה בכ"א סאה מים מדין רובו ככולו!¹² אם כן, מה היתה ההוה אמינא להכשיר רובו של עשרון? הרי אין כאן מנחה כלל!¹³ ממילא, עלינו להעמיד את המשנה במצב שחלק מהעשרון אבד לאחר קידוש כלי. במקרה כזה, מצד הסברה היה מקום להעלות על הדעת את האפשרות להחיל כאן את דין 'רובו ככולו', וזאת בגלל שהקידוש בכלי הגדיר את העשרון כיחידה מגובשת בעלת זהות אחידה: העשרון כבר אינו רק כמות של חומה, אלא הפך ליחידה שלימה, שהיה מקום להכשיר אותה אם חסרה במיעוטה, לולא גזירת הכתוב.¹⁴

11 בחידושיו על הש"ס, חולין (כז).

12 וכן כתב בשו"ת מהרלב"ח (קונטרס הסמיכה ד"ה עוד): "ולפי האמת אינו כן, דדוקא אמרינן 'רובו ככולו' היכא דהרוב הוא מתוך הכל". יעויין בדברי רש"י ביבמות (קג: ד"ה מאי לאו): "שדי מיעוטא בתר רובא, והוה ליה כמאן דעיילא כולה"; הגמרא שם עוסקת בבגד המנוגע, ומנסה להוכיח מכך שרוב הבגד מטמא את הבית שהוא נחשב ליחידה שלימה - "ואי כמאן דמכתתא דמאי - זיל בתר מה דעייל, ואין בבית ג' על ג'!". מכאן עולה שדין רובו ככולו מיושם רק ביחידה שלימה.

גם ר' אלחנן וסרמן (קובץ הערות סימן כ"ח ד"ה והנה בהא דנקובת) מביא את דברי ר' חיים ודן בהם. וכן מובא גם בשו"ת הרשב"א (חלק ב' סימן ק"ד): "ואין רוב בכל מקום אלא רוב מתוך הכלל, ומתוך משא ומתן; אבל רוב הנפרד מן הכלל - דנין או בוצעין לעצמן שלא מתוך משא ומתן עם הכלל, או שלא במעמדן - לא עשו ולא כלום. וכבר דנתי אני כן במקומנו". נראה שאין זה דין רק בבית הדין, אלא כל 'רובו ככולו' מיושם רק אם מדובר ברוב מתוך יחידה שלמה. צריך עיון אם בנוגע לחוקי הקהילה מדובר במיעוט המקבל את דיני הרוב, או שהרוב מגדיר את היחידה וניתן להתעלם מהמיעוט, ואכמ"ל.

13 היה מקום להסביר במשנה כי לא היתה כלל הוה אמינא להכשיר את המנחה שחסרה, והחידוש הוא לגבי אפשרות אחרת, שניתן להקטיר את הקומץ של מנחה כזו או את הקומץ שחסר בעצמו - מדין אכילת מזבח, ללא הכשר המנחה. אבל דרשת הגמרא היא שהמנחה פסולה, ואם כך עולה שההוה אמינא היתה שהמנחה כשרה. אם היו דנים באפשרות להקטיר בלא הכשר, לא ברור איך היא נסתרת מהלימוד "שאם חסרה כל שהוא - פסולה", שהרי לפי הצעתנו לא עלה במחשבה כלל להכשירה אלא רק להתיר להקטירה בפסול.

14 אם נהיה עקביים לגמרי בהצעתנו נוכל להסביר מדוע המדרש בתורת כהנים (ויקרא דבורא דנבכה פרשה ט' הלכה ה) קובע שאין מיעוטה של לבונה מעכב את רובה - שהרי בלבונה נדרש קידוש כלי (ראה הערה 8 לעיל), ולגביה אין דין מיוחד שמיעוטה מעכב את רובה. בכל אופן, מכך שבלבונה אין המיעוט מעכב את הרוב שוב נראה שמדובר בחידוש המיוחד

סוגיה חשובה נוספת המלמדת על גיבוש ויצירת היחידה הנקראת 'מנחה' בכלי נמצאת בתחילת מסכת מנחות (ט):

איתמר: מנחה שחסרה קודם קמיצה - רבי יוחנן אמר: יביא מתוך ביתו וימלאנה. ריש לקיש אמר: לא יביא מתוך ביתו וימלאנה.
 רבי יוחנן אמר מביא מתוך ביתו וימלאנה - **קמיצה** קבעה ליה. ריש לקיש אמר לא יביא מתוך ביתו וימלאנה - **קדושת כלי** קבעה ליה.

בדרך כלל אדם שם את המנחה בכלי, ולאחר שהכלי מקדש אותה, הכהן קומץ מן המנחה ומקטיר את הקומץ על גבי המזבח. רבי יוחנן וריש לקיש נחלקו במקרה בו חסרה המנחה לאחר הנחתה בכלי שרת, ולפני הקמיצה ממנה. שיטת ריש לקיש תואמת את גישתנו: ה'שימה בכלי' מגדירה את המנחה כיחידה אחת, ואין דרך לתקנה יותר אם חסרה מכאן ואילך. ואכן כך מפרש רש"י שם:

קדושת כלי קבעה לה - בשם, וקרינא בה 'מן המנחה': פרט לכשחסרה.

הבעיה לשיטתנו היא פסיקת הרמב"ם הלכה כרבי יוחנן שקמיצה קבעה לה, כפי שיובא בסמוך.

אולי ניתן לפרש כי רבי יוחנן סבור שישנם שני מועדים בהם ניתן לגבש את יחידת המנחה: בזמן השימה בכלי, ובמהלך הקמיצה. חסרון המנחה אמנם ביטל את הגיבוש הראשוני שנוצר בשל קידושה בכלי, אך ניתן לתקן זאת על ידי קמיצה, המגבשת את המנחה ליחידה חדשה. אולם מרש"י משמע שרבי יוחנן דוחה לגמרי את האפשרות של הגדרת המנחה בשעת קידושה בכלי:

קמיצה קבעה לה - דכל כמה דלא קמיץ לא מיקריא מנחה, ולא קרינא ביה 'מן המנחה': פרט לשחסרה, כדמפרש לקמן.

כדברי רש"י משמע גם מדברי הרמב"ם:¹⁵

למנחות, שאינו נובע מהסברה שלא מדובר ברוב של יחידה שלמה.

15 הלכות פסולי המוקדשין פ"א הט"ז.

החלת קדושת הקרבן במנחות ובזבחים

מנחה שחסרה קודם קמיצה - יביא מתוך ביתו וימלאנה, שהקמיצה היא הקובעת,
לא נתינתה בכלי שרת.

גזירת הכתוב

הגרי"ז דלעיל מציע הסבר אחר להבדל שבין חלות קדושת הגוף על בהמה - משעת הקדשתה בפה, לבין שאר קדשים הקדושים בקדושת הגוף - החלה עליהם רק משעת קידוש בכלי. לדעתו, הדבר נובע מפסוק הנאמר דווקא בנוגע לבהמה:¹⁶

ואם בהמה אשר יקריבו מנחה קרבן לה' - כל אשר יתן ממנו לה' יהיה קדש.

מפסוק זה לומד הגרי"ז כי יש דין מיוחד דווקא בבהמה, שקדושת הגוף חלה עליה כבר משעת הקדשה בפה, ואין לה צורך בקידוש כלי.¹⁷ החידוש הוא דווקא בזבחים, בעוד בנוגע למנחות ולשאר הקדשים חל הדין הראשוני והבסיסי - וממילא אין להקשות על ההבדל.

דברי הגרי"ז מתודשים מאד. ראשית, הגמרא בחולין (טו:ו) והמדרש בתורת כהנים¹⁸ דרשו את הפסוק לעניין חלות קדושת הגוף על חלק מהבהמה או על כולה. שנית, נדיר מאד שאחרון (או ראשון) מביא דרשה מדיליה. בנוסף לכך, הגרי"ז הקשה על המפרש בתמיד מנסכים ולבונה; אבל בעיה דומה קיימת גם לשיטתו, שהרי עופות קדושים בקדושת הגוף לאחר הקדשתם בפה, ואינם צריכים קידוש כלי - וזאת למרות שהפסוק עוסק בבהמה דווקא.

16 ויקרא כ"ז, ט.

17 אמנם הגרי"ז מסייג קמעא את הצעתו לראות בפסוק זה את המקור להבדל, בהקדמת "לולא המסתפינא" לדבריו.

18 בחוקותי פרשה ג' פרק ט' הלכה א.

אמנם, רבא אכן הסתפק בשאלה אם יש לכלול עופות בדיני הקדשת איבר הנלמדים מן הפסוק:¹⁹

בעי רבא: בעוף - מהו? 'בהמה' אמר רחמנא, והא לאו בהמה היא; או דלמא 'קרבן' אמר רחמנא, והאי נמי קרבן הוא? - תיקו.²⁰

אולי יש מקום לשלב את שיטת הגרי"ז עם שיטתנו, בעקבות ספקו של רבא. כדי להסביר את הדברים עלינו לעמוד תחילה על דין הקדשת איבר הנידון בסוגיה זו:

תנו רבנן: יכול האומר 'רגלה של זו עולה' תהא כולה עולה? תלמוד לומר 'כל אשר יתן ממנו לה' יהיה קדש': ממנו לה', ולא כולו לה'. יכול תצא לחולין? תלמוד לומר 'יהיה קדש': הא כיצד? - **תמכר לצרכי עולות**, ודמיה חולין חוץ מדמי אבר שבה - דברי רבי מאיר ורבי יהודה.

ורבי יוסי ורבי שמעון אומר[ים]: מנין לאומר 'רגלה של זו עולה' - שכולה עולה? שנאמר 'כל אשר יתן ממנו לה': כשהוא אומר 'יהיה קדש' - לרבות את כולה.

התנאים הסכימו שהפסוק מחדש דין בהקדשת איבר בודד מתוך בהמה שלימה, אלא שנחלקו מהו הדין הנלמד:

1. רבי מאיר ורבי יהודה מבינים כי שאר הבהמה נמכר למי שחייב עולה, ובדמי האיבר המוקדש קונים עולה ושאר המעות יוצאים לחולין.
2. רבי יוסי ורבי שמעון מבינים כי הבהמה כולה מתקדשת כעולה.

בהמשך הסוגיה נחלקו האמוראים, והבינו שגם רבי מאיר ורבי יהודה מודים שכאשר הקדיש איבר חשוב כל הבהמה קדושה, אלא שנחלקו בשאלה מהו

19 תמורה יא:.

20 ספקו של רבא צריך עיון, שהרי בפסוק "לא יחליפנו ולא ימיר אתו", הביטוי "אתו" מתייחס לאותו הנושא המופיע בפסוק ט'. ברור שאין תמורה בעופות (משנה, תמורה פ"א מ"ו) - וממילא יש לשאול כיצד מסתפק רבא אם פסוק ט', ממנו נלמד דינו של המקדיש אבר, מתייחס לעופות, כאשר פסוק י', העוסק בתמורה, ודאי אינו מתייחס אליהם?

החלת קדושת הקרבן במנחות ובזבחים

איבר חשוב, ואין כאן המקום להאריך במחלוקת זו. בכל אופן עולה מדברי האמוראים, כי לשתי דעות התנאים הפסוק בא ללמדנו שאין איבר בודד מכלל הבהמה מהווה בהכרח חלק נפרד ועצמאי: המקדיש איבר של בהמה – לפחות איבר חשוב שבה – אינו מקדיש סתם קילו וחצי של בשר מתוך סך כל הבשר של הבהמה; מתייחסים לבהמה כיחידה שלימה, ולכן הקדשת איבר חשוב מוביל להקדשת כולה. התנאים נחלקו בשאלה אילו איברים אכן קשורים באופן מהותי ליחידה השלימה של הבהמה: לפי רבי יוסי ורבי שמעון כל האיברים מיוחסים אל הבהמה כמכלול, והבהמה כולה קדושה בקדושת הגוף. בשיטת רבי מאיר ורבי יהודה המצב קצת יותר מורכב:

1. באיברים שוליים חייבים לדאוג להקרבת הבהמה (אולי רק מחמת האיבר), אך אין קדושת הגוף חלה על הבהמה כולה.

2. באיברים חיוניים (כפוף למחלוקת המשולשת בגמרא שם) הקדשת האיבר גורמת להחלת קדושת הגוף על כל הבהמה.

כך ייתכן לומר גם לגבי קידוש כלי: ההתייחסות לבהמה כמכלול אחד נובע מהיותה יחידה חיה ונושמת אחת. ההתייחסות למנחות, קטורת, לבונה או נסכים שונה: כל אלו הם חומרי גלם ללא זהות מיוחדת. כדי לגבשם ולעצבם כמתנות לקב"ה נדרש כלי, שיאפשר לנו להסתכל על מכלול החומרים כיחידה אחת.

מעמד קרבן העוף

לפי הגישה שפיתחנו, לכאורה דין העופות חייב להיות מקביל לדין הבהמות – מדובר ביחידה אחת אורגנית טבעית; אבל כפי שראינו, רבא הסתפק בנקודה זו. אם כן, עלינו ללכך את מעמדו של קרבן העוף ביחס לקרבן בהמה וביחס למנחות.

אולי ניתן לראות התייחסות לייחודו של קרבן בהמה על פני עופות, מנחות ויתר קדשי המזבח בהערה המובאת בסוף מסכת מנחות:²¹

נאמר בעולת הבהמה 'אִשֶּׁה ריח ניחוח', ובעולת העוף 'אִשֶּׁה ריח ניחוח', ובמנחה 'אִשֶּׁה ריח ניחוח': ללמד שאחד המרבה ואחד המזמיע - ובלבד שיכוין אדם את דעתו לשמים.

המשנה מעירה שבפסוק מופיע הביטוי 'אִשֶּׁה ריח ניחוח' באופן עקבי בכל סוגי הקרבנות. למרות שעולת הבהמה משמעותית הרבה יותר מעופות וממנחות, התורה החשיבה את כל הקרבנות כריח ניחוח.²² אך אם כן, יש להבין את עדיפותה העקרונית של עולת הבהמה, שעל בסיסה עלתה ההוה אמינא במשנה שיהיה פער בין סוגי הקרבנות מבחינת עלייתם לרצון לפני ה'. ניתן אולי להציע שמוקד הקרבת בהמה שונה מזה של קרבן עוף וממנחה: בהקרבת בהמה קיים היבט של מתנה חשובה ומשמעותית, שהרי עלות הקרבן גבוהה. ברגע שהאדם הקדיש בהמה והעביר אותה לרשות גבוהה²³ - הוא עשה צעד משמעותי ביותר מבחינתו; בעצם ההקדשה ישנה אמירה חשובה. לעומת זאת, עלותן של מנחות נמוכה, שהרי הן מורכבות ממעט סולת ושמן; העיקר במנחות הוא מעשה ההקרבה, ולא הקדשתן. מצד סברה זו, עופות עומדים באמצע: מצד אחד מעשה ההקדשה שלהם פחות משמעותי משל בהמה, מצד שני - הוא מתייחס ליחידה מוגדרת.

כדי להסביר את היחס המדויק בין בהמה לעופות, נפנה להלכות נוספות, ולאחר מכן נוכל להסביר גם את ספקו של רבא, ואת חלות קדושת הגוף על עופות משעת הקדשתם בפה ללא קידוש כלי.

21 משנה, מנחות פי"ג מי"א.

22 בעיון 'הקטרת האימורים' (עמ' 359) נתייחס לתרגומו של אונקלוס למילים "ריח ניחוח": "לקבלא ברעווא" - להתקבל ברצון.

23 בעיון 'בעלות בהקדש' (עמ' 107) דנו בבעלותו הממונית של ההקדש על קדשי מזבח.

קיימת הלכה מיוחדת שנאמרה אך ורק בבהמה – פדיון בעלי מומים:²⁴

המנחות והנסכים שנטמאו: עד שלא קדשן בכלי - יש להם פדיון. משקדשו בכלי - אין להם פדיון. העופות והעצים והלבונה וכלי שרת - משנטמאו אין להם פדיון, שלא נאמר אלא בבהמה.

פשטות לשון המשנה מלמדת שדין פדיון נאמר רק בבהמה – "אין להם פדיון, שלא נאמר אלא בבהמה".²⁵ לפי דברינו, הדבר מסתבר ביותר, ועולה כי בבהמה קיימים שני דינים: (1) מעשה הקרבה כבמנחות; (2) מתנה לקב"ה בהקדשה, בשונה ממנחות. ברגע שנפל מום בבהמה הרי אין אפשרות להקריב אותה, אבל אלמנט מסוים של מתנה לקב"ה עדיין קיים בה. אלמנט זה נובע משויה הכלכלי, וממילא היא ניתנת להיפדות. לעומת זאת, לאחר קידוש המנחה בכלי חלה עליה קדושת הגוף שאין בה פן כלכלי, וממילא גם אם היא נפסלת להקרבה – עדיין לא ניתן לפדות אותה. מבחינה זו עופות הם כמנחה, ולא כזבח.

דין נוסף המייחד קרבן בהמה הוא דין 'תמורה': גם כאן לבהמה דין חריג ביחס לקרבנות האחרים – בעופות ובמנחות דין 'תמורה' אינו קיים.²⁶ ניתן להבין בפשטות שיסוד דין זה הינו היחס השלילי להתחמקות מנתינת דבר בעל ערך באמצעות המרתו בדבר אחר.²⁷ בעוף ובמנחות החשיבות היא בתהליך

24 משנה, מנחות פ"ב מ"א.

25 מסוגיית הגמרא במנחות (ק): משמע שאולי הסיבה שאין לעוף או למנחה פדיון היא כיוון שאין להם גדר של 'בעל מום' בכלל: "קמשמע לך, דלאו כי האי טמא קרייה רחמנא לבעל מום". אבל תוספות במעילה (יב. ד"ה אבל) דחו הבנה זו.

26 משנה, תמורה פ"א מ"ו.
התמורה הנוהגת בבהמות כוללת שני עניינים: איסור תמורה - הממיר בהמה בבהמה לוקה, והעובדה שהבהמה החדשה נתפסת בקדושת קרבן; לעומת זאת, הממיר עוף בעוף או מנחה (אפילו לאחר קידוש כלי) בסולת אחרת - אינו לוקה, והעוף והסולת החדשים אינם קדושים.

27 יעויין בפרשני המקרא - רש"י, חזקוני ורבינו בחיי - על ויקרא (כ"ז, י), שהתקשו להבין את האיסור להביא טוב במקום בעל מום. לדעת כולם מוקד האיסור הוא בהימנעות מהחובה הממונית המוטלת על האדם.

ההקרבה - שהרי הערך הכספי של החפץ אינו עומד במוקד, וממילא אין בהם איסור תמורה.²⁸

מצאנו, אם כן, מספר פערים בין בהמות למנחות (לצורך העניין, שאר הקרבנות מן הצומח - נסכים, לבונה וקטורת - ייחשבו כמנחות):

שעת חלות קדושת הגוף	הקדשת איבר	תמורה	פדיון בעלי חיים
בהמה	הקדשה בפה	כל הבהמה קדושה	יש
עוף	הקדשה בפה	ספקו של רבא	אין
מנחות	קידוש בכלי שרת	לא חלה קדושה כלל	אין

ניתן לומר שקיימים שני הבדלים בין בהמה למנחות, על פיהם ניתן להבין את מעמדם של קרבנות העוף:

28 אף שפדיון בעלי חיים מומין ותמורה - יסודם בפן המתנה שבקרבן, הרי שתמורה שונה מהותית מפדיון: תמורה אינה המרה כלכלית התלויה בכסף ושווה כסף, אלא החלפת "בהמה בבהמה", אפילו אם אדם ינסה להכניס בהמה תמימה במקום בהמה בעלת מום - כך שלכאורה ההקדש ירויח מה'עיסקה'. יעויין בסוגיה בתמורה (כו). העוסקת בשינויי הלשון בין תמורה ופדיון.

החלת קדושת הקרבן במנחות ובזבחים

1. בהמה היא יחידה טבעית מגובשת, בעוד שמנחה היא חומר גלם.
 2. בהמה היא נדבה משמעותית מבחינה כלכלית, בעוד שמנחה מוגדרת יותר כ'מחווה'.
- עופות נמצאים בתווך: הם יחידה טבעית מגובשת ומוגדרת, אך ערכם הכלכלי נחות. לגבי שעת חלות קדושת הגוף, אם כן, הנקודה הקובעת היא השעה בה היחידה מגובשת ואחידה – ולכן בעניין זה דין העופות כדין הזבחים. לעופות מתייחסים כאל יחידה מוגדרת כבר משעת הקדשתם בפה, ולכן ניתן להרחיב את הלימוד מגזירת הכתוב שמביא הגרי"ז גם לעופות.
- תמורה ופדיון תלויים בערך כלכלי גבוה – היבט הקיים רק בבהמה, ולא בעופות או במנחות וחברותיה, ולכן ההלכות בנושא מובנות בפשטות.
- ביחס להקדשת איבר, רבא מסתפק לגבי עופות. מצד הסברה פשוט יותר לומר שדין הקדשת איבר תלוי ביחידה אורגנית ולא בערך כלכלי גבוה. ניתן להציע פתרונות שונים לנקודה זו: אולי רבא מסתפק אם המרכיב הזה הוא בלעדי, או שמא נדרש גם המאפיין של ערך כלכלי משמעותי, כך שעופות יופקעו מדין זה. כמו כן, יתכן שספקו של רבא נובע למעשה מגזירת הכתוב, מתוך דיוק בדברי המקרא – "בהמה אמר רחמנא", ואף מכך שפסוק זה מופיע בתורה במסגרת דין התמורה, הנוהג רק בבהמות. והדבר צריך תלמוד.

סיכום

לכלי שרת מרכיב חשוב בהחלת קדושת הגוף במנחה. הצענו להסביר זאת בכך שהכלי מגדיר את החומר המתקדש: בהמה היא יחידה מוגדרת ומדידה, בעוד קמח הוא מושג כללי בלתי מדיד, ובו צריך להגדיר את כמות יחידות המידה המתקדשות; הגדרה זו נעשית באופן פיזי מוחלט בעת הנחת המנחה בכלי שרת, ההופכת את הקמח ליחידה אחת של 'מנחה'.

משעה זו חלה על המנחה קדושת הגוף מלאה, ומעתה היתה הוה אמינא להחיל דין רובו ככולו (אלמלא גזירת הכתוב), ומובנת שיטת ריש לקיש כי מנחה שחסרה לאחר הנחתה בכלי נפסלה – הרי היא כבהמה מחוסרת איבר!

בנוגע להלכות הקשורות להיבט זה, עופות אמורים להיות כזבחים. הצענו מערכת נוספת לפיה יש לסווג קרבנות שונים על פי מידת הנתינה הכלכלית שבהבאתם, ומבחינה זו עופות יהיו דומים יותר למנחות. הפער בין חלות קדושת הגוף בעופות משעת ההקדשה כזבחים, לאי האפשרות לפדותם או להמירם כמנחות – עשוי להיות תלוי בכפילות המערכות.

